

דף שבועי

בס"ד

פרשת קדושים, תשפ"ד, מספר 1568

מצוות ערלה, ערך העבודה ומקור הפרנסה

יונתן פיינטוך

לאת בטליותך לא לאת בסביותך. אמ' ליה חייך מרי הקרצית וחשכית ומה דבעא עבד.⁴ אמ' ליה בחייך סבא אי עבדן אלין ניצבאתה ביומך את מטעים לי מינהון...

תרגום: הדריינוס, שחוק העצמות, היה עולה מן טבריה בארץ ישראל. ראה זקן אחד נוטע נטיעות. אמר לו: זקן זקן, אילו השכמת לא החשכת (=עבדת בשעת ערב מאוחרת, מטפורה לזקנה). אילו יגעת בנערותך לא יגעת זקנתך. אמר לו: חייך אדוני, השכמתי והערבתי, ומה שרצה (הא-ל) עשה. אמר לו: בחייך זקן, אם עשו נטיעות אלה (פירות) ביומך אתה מטעים לי מהן.

בגרסה מוכרת יותר של הסיפור הזה, המופיעה במקורות אחרים מאוחרים יותר (כגון התלמוד הבבלי ומדרש קהלת רבה), הקיסר שואל את הזקן מדוע הוא נוטע עץ שספק אם יספיק ליהנות מפירותיו, והזקן עונה שכשם שדורות קודמים נטעו עבורו, כך הוא נוטע עבור הדורות הבאים. אולם במדרש ב"ויקרא רבה", המקור הקדום יותר שבו מופיע הסיפור, הדיאלוג הוא אחר. הקיסר לועג לזקן שעובד בעת זקנתו ומסיק שהוא נזקק לכך משום שהתעצל ולא עבד בצעירותו. הזקן עונה לו שהוא עבד גם בצעירותו, והוא עובד גם בזקנותו, והקב"ה עושה את הטוב בעיניו.

בדבריו אלה, הזקן מנתק למעשה בין העבודה לבין פירותיה או התוצאות שלה. עבודתו אינה תלויה בתוצאות, ואף אינה נעשית למען אותן תוצאות. הוא עובד תמיד, כנראה משום שיש ערך בעבודה כשלעצמה. עמדה כזו לגבי ערכה העצמי של עבודה או מלאכה מצוי גם במקורות אחרים בחז"ל. לדוגמה, מדרש תנאי על ספר שמות (מכילתא דרשב"י כ, ט):

ששת ימים תעבד – ר' אומר: הרי זו גזירה אחרת שכשם שנצטוו ישראל על מצות עשה שלשבת, כך נצטוו על המלאכה. ר' אלעזר בן

וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל. ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה' (וי' ט: כג-כד).

פירושים שונים ניתנו למצוות ערלה שמופיעה בפרשתנו. פירוש אחד רווח הוא שאיסור הערלה קשור למצוות השנה הרביעית, שבה יש להביא את הפירות "קודש הלולים לה'" (שם: כד). לפני שאדם אוכל באופן חופשי מהפירות, הוא צריך לעבור את השלב של הבאת הפירות הראשונים לה'. בשלוש השנים הראשונות של העץ, הפירות עדיין אינם בשיאם ואינם משובחים דיים כדי להיות מובאים לפני ה', ולכן אכילתם נאסרת עד שתותר על ידי הבאת פירות השנה הרביעית לה', שכן אז הם כבר נאים מספיק וראויים. כך פירשו רמב"ן, חזקוני ועוד.¹

פירוש אחר הוא פירוש הרמב"ם ב"מורה הנבוכים" (ג, לז). הוא מסביר שהאיסור הזה מכון כנגד מנהגים של עבודה זרה, שנהגו לנקוט בפעולות פולחניות שונות בשלוש השנים הראשונות של הפרי כדי לזרז את גידולו ולשבחו. יש גם פירושים נוספים במישורים אחרים.²

במדרש "ויקרא רבה" על פרשה זו טמונה אולי פרשנות אחרת וחדשה למצווה. על הפסוק "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל" כתוב במדרש סיפור, שאביא כאן רק את תחילתו הרלוונטית לנושא הנידון כאן (ויקרא רבה פרשה כה, ע"פ כ"י מינכן 117):³

הדריינוס שחוק עצמות הוה סליק מן טבריה לארעא דישראל חמא חד סב נציב ניצבין. אמ' ליה סבא סבא אילו קרצת לא אחשיכת. אילו

* הרב ד"ר יונתן פיינטוך, בית הספר ללימודי יסוד ביהדות, אוניברסיטת בר-אילן.

1 ראו גם ר' יוסף בכור שור על אתר, ובספרות המחקר למשל את דבריו של מילגרום, ויקרא, עמ' 1678-1684, וסקירתו והפניותיו לחוקרים אחרים שם.

2 יש פירושים על דרך הקבלה, כמו למשל אצל ריקנאטי על אתר, או בספר התניא (לקוטי אמרים פרק לז).

3 בעניין נוסח הסיפור ראו: פרנקל, מדרש ואגדה (כרך ג), עמ' 822.

4 בכ"י ותיקן 32 מופיע: "ומה דהנא למרי שמיא עבד" (=ומה שטוב לאדון השמיים עשה), ובאופן דומה בעדי נוסח אחרים.

מישור פעולת האדם ומישור פעולת הא-ל. אי אפשר להרחיב כאן בנקודה זו, שגלומה בה התבוננות עמוקה על היחס שבין הקב"ה, האדם והעולם, אבל ברוח האמירה הזו אסיים בסיפור קצר ומשעשע של ר' נחמן מברסלב, שמבטא ניסוח מעניין ואולי רדיקלי יותר של הרעיון הזה (שיח שרפי קודש רעג):

סיפר רבנו משל לעניין שטות העולם הזה שכל בני העולם עובדים ומשתדלים בשביל פרנסתם ונדמה להם שרק מחמת השתדלותם הם חיים וקיימים. ובאמת מקבלים פרנסתם רק מידו הרחבה יתברך. שפעם דרו בבניין אחד שני עשירים אחד קמצן גדול ואחד בעל מכניס אורחים ובעל צדקה גדול. פעם בא עני אחד אל הקמצן וביקש ממנו נדבה.. כדי שיוכל לשבור את רעבונו. אמר לו העשיר: הנה יש לי עצים שצריך לחתכם לחתיכות קטנות. ובכן עבוד אצלי ואתן לך אחר כך לאכול עבור עבודתך. בלית ברירה עבד אצלו העני עבודה מפרכת זו. כשסיים עבודתו אמר לו העשיר שיפנה לבית שכנו העשיר הנדבן השוכן בבניין ושם יתנו לו מבוקשו. הלך העני לתומו לבית הכנסת האורחים כי סבר שהעשיר שעבד אצלו משלם עבור אכילתו. ותיכף בהיכנסו קבלו העשיר בעל הצדקה בכבוד גדול ונתן לו לאכול כדרכו. באמצע האכילה שמע המכניס אורחים איך שהעני מתאנח ואומר אני עבדתי היום קשה. שאלו המכניס אורח על עסק עבודתו וסיפר לו כל המעשה שעבד אצל העשיר השכן ושלו תמורת עבודתו לאכול כאן. נענה לו המכניס אורח ואמר לו "רבי יהודי עבדת בחינם ואתה אוכל בחינם!"

הסיפור הזה מבטא, אולי באופן קצת רדיקלי, את העיקרון שיש שני מישורים נפרדים. במישור הארצי האדם אמור לעבוד, מפני שנכון לעבוד. במישור אחר הקב"ה ידאג לו לפרנסה, אך היא לא תהיה מחוברת, באופן ישיר של סיבה ותוצאה, אל העבודה שעבד האדם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

עזריה אומר גדולה מלאכה שלא שרת שכינה בישראל עד שעשו מלאכה שנאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמ' כה:ח). ר' יוסי הגלילי אומר גדולה מלאכה שלא קנס המקום מיתה על אדם אלא מתוך בטילה, שנאמר "ויגוע וימת ויאסף אל עמיו" (בר' כה:יז). ר' עקיבה אומר גדולה מלאכה שהרי נהנה שווה פרוטה מן ההקדש מביא מעילה וחומשה ומביא אשם בשתי סלעים, והפועלין שהיו עושין בהקדש נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. ר' שמעון אומר גדולה מלאכה שאפילו כהן גדול נכנס ביום הכיפורים שלא בשעת עבודה חייב מיתה, ובשעת עבודה טמאין ובעלי מומין מותרין להיכנס.

הדרשות השונות במדרש הזה פותחות בקריאת הפסוק "ששת ימים תעבוד" כציווי ולא רק כתיאור מצב, וממשיכות ומתארות את ערכה של המלאכה בהקשר של מלאכת המשכן שעשו ישראל, שהייתה דרושה להשראת השכינה. ר' יוסי הגלילי מדבר על הבטלה ממלאכה שמביאה למוות, ושוב, ללא קשר לתוצאות של המלאכה עצמה. ר' שמעון מאיר את זה באופן אחר, רדיקלי אף הוא; רק עיסוק בעבודה, בין אם זו עבודת הקורבנות או בין אם זו מלאכת התיקונים במבנה של בית המקדש המתיר כניסה לקודש הקודשים. במאמרים השונים במדרש זה אפשר לראות את ההתבוננות על העבודה או המלאכה כערך שעומד בפני עצמו, וחשיבותו אינה נובעת מהתוצאות שהוא משיג באופן מעשי.

באופן דומה, מעניין לראות שהמדרש ב"ויקרא רבה" קורא את הפסוק שהבאנו לעיל באופן אחר מהפשט שלו. הקריאה הפשוטה היא שהכתוב "ונטעתם כל עץ מאכל" הוא המשך תיאור המצב, ורק אחריו מגיע הציווי: "וערלתם ערלתו את פריו". אבל לפי המדרש, הפתיחה המתארת את המצב היא רק "וכי תבואו אל הארץ", ואז הפסוק עובר לציווי: "ונטעתם כל עץ מאכל". הנטיעה עצמה היא המצווה.

לפי זה אפשר לומר, שהמדרש הזה מעניק פירוש מעניין גם למצוות ערלה. האיסור לאכול מפירות השנה שלישית נועד להמחיש את ההפרדה העקרונית בין העבודה לתוצאותיה. במשך שלוש שנים אדם יעבוד את האדמה, אך לא יוכל ליהנות מהפירות, וכך יפנים את ההפרדה הזו, ויוכל לראות את עצם העבודה כערך שעומד בפני עצמו. אומנם אין מדובר במצב קבוע; התורה מכירה בכך שאדם יכול וראוי, באופן כללי, לאכול מפירות עמלו. אך קודמת לכך, בעיני המדרש, תקופה קצרה שבה האדם לומד לראות את העבודה כדבר שעומד בפני עצמו, ולא רק כאמצעי לתוצאה – לפירות.

בסוף דברי הזקן הוא מתייחס גם לקב"ה, כמי שיש לו שיקולים משלו בניהול העולם, ולא תמיד הם נמצאים בחפיפה למעשי האדם או מאמציו. בדבריו בולטת ההפרדה בין שני מישורים שונים,